

วิเคราะห์รูปแบบ

จากการศึกษากลุ่มภาพทวารบาลที่เป็นศิลปะแบบไทยประเพณีในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๓) ณ วัดสุวรรณาราม วัดราชสิทธิารามและวัดคูสิดาราม พบว่าการเขียนภาพทวารบาลที่ปรากฏบนบานประตูพระอุโบสถทั้ง 3 แห่งนี้ เป็นการเขียนภาพทวารบาลที่มีขนาดสัดส่วนเท่าคนจริง สามารถจัดแยกรายละเอียดโดยทั่วไปได้ดังนี้

1. การจัดภาพ การจัดวางภาพของทวารบาลที่วัดไทยประเพณีทั้ง 3 แห่งนี้ เป็นการจัดภาพทวารบาลให้อยู่ในแนวตั้ง ซึ่งสอดคล้องกับบานประตูที่เป็นแผ่นไม้แนวตั้งเช่นกัน โดยมีภาพอมนุษย์หรือสัตว์บริวารอยู่ด้านล่าง ทำหน้าที่เป็นพาหนะ ขนาดของภาพจึงมีขนาดเล็กกว่าภาพทวารบาล

ภาพทวารบาลเป็นภาพเทวดาหันหน้าเข้าหากัน ภาษาช่างเรียกว่า หน้าเลี้ยว และหันหน้าตรง เรียกว่า หน้าอัด การเขียนภาพทวารบาลเช่นนี้ เป็นคติการเขียนภาพบุคคลในงานจิตรกรรมแบบไทยประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา

2. ลักษณะเครื่องแต่งกาย ภาพทวารบาลที่ปรากฏบนบานประตูพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม วัดราชสิทธิารามและวัดคูสิดารามนี้ เป็นภาพเทวดาไทย เนื่องจากเครื่องทรง อันประกอบด้วยผ้านุ่ง เข็มขัด ทับทรวง กรองคอ ทองกร ทองบาท และเครื่องประดับ อันได้แก่ชฎาหรือมงกุฎ เป็นลักษณะเฉพาะที่ปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมแบบไทยประเพณี

3. ภาพใบหน้า ภาพทวารบาลไทยมีลักษณะเด่นที่เค้าโครงใบหน้า เขียนเป็นภาพบุคคลรูปเทวดาสององค์ หันหน้าเข้าหากัน ยืนในลักษณะตรงไม่ค่อยเคลื่อนไหว มือถือพระขรรค์หรืออาวุธอื่นๆ ในพระหัตถ์ ยืนบนแท่นโดยมีอมนุษย์หรือสัตว์บริวารแบก

ในขณะที่กลุ่มภาพทวารบาลที่เป็นศิลปะแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ ๓ ณ วัดราชโอรสาราม วัดกัลยาณมิตร และวัดนางชี พบว่า มีอิทธิพลของวัฒนธรรมจีนอย่างเห็นได้ชัด สามารถแยกรายละเอียดได้ดังนี้

1. การจัดภาพ การจัดวางภาพของทวารบาลที่เป็นศิลปะแบบพระราชนิยม นี้ เป็นการจัดภาพเช่นเดียวกับภาพของทวารบาลที่วัดไทยประเพณี แต่ยังคงให้เห็นรูปแบบการนำสัตว์เป็นบริวาร ดังภาพที่ปรากฏ ณ วัดกัลยาณมิตรและวัดนางชี

2. ลักษณะเครื่องแต่งกาย ลักษณะการแต่งกายเช่นนี้บ่งบอกชัดเจนว่าไม่ใช่ลักษณะของวัฒนธรรมไทย สิ่งที่แสดงลักษณะอิทธิพลจีนอย่างเห็นได้เด่นชัด คือ การสวมชุดเกราะและมีแผ่นสามเหลี่ยมขนาดใหญ่เป็นชายผ้าด้านหน้า การแต่งกายเช่นนี้เป็นการแต่งกายของนักรบ อีกทั้งเครื่องประดับ ยังมีลักษณะที่แตกต่างไปจาก เครื่องประดับของไทยทำให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน ว่าทวารบาลที่แต่งกายเช่นนี้เป็นทวารบาลจีน

3. ภาพใบหน้า ภาพใบหน้าทวารบาลจีนมีลักษณะเด่น คือมีคิ้วหนาและมีหนวดเครายาว ลุ่มล่ำ ลักษณะยืนตรง ยืนเหยียบบนหลังสิงโต แสดงรูปแบบในท่าของผู้มีอำนาจ มือถืออาวุธ เป็นลักษณะกริขหรือของ้าวคันยาว

ดังนั้น รูปแบบทวารบาลไทยและจีน จึงมีความแตกต่างกันในเค้าโครงของใบหน้าอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งเครื่องทรง เครื่องประดับ และสัตว์บริวาร ยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความต่างด้านรูปแบบอย่างเห็นได้ชัดเจน

สรุปผลการศึกษา

จากคติความเชื่อเรื่องทวารบาลเทพผู้พิทักษ์ศาสนาสถาน จนกลายมาเป็นงานศิลปกรรมในรูปแบบของงานจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมนั้น ในกรณีวัดสุวรรณาราม ซึ่งรูปแบบพระอุโบสถเป็นแบบอยุธยาประกอบกับงานจิตรกรรมฝาผนังมีระเบียบการวาดและการใช้สีเป็นแบบอยุธยา ทำให้ภาพทวารบาลที่ปรากฏบนประตูเป็นรูปแบบทวารบาลไทย ถึงแม้ว่าบนบานประตูกลางด้านหน้าของพระอุโบสถ จะเขียนเป็นรูปแบบเขี้ยววง แต่ยังคงรูปแบบเป็นทวารบาลไทย สังเกตได้จากเครื่องแต่งกาย ในขณะที่วัดราชโอรสาราม รูปแบบพระอุโบสถไม่มีช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ หน้าบันประดับเครื่องกระเบื้องเคลือบสีต่างๆ อีกทั้งรูปแบบงานจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ เป็นการวาดภาพมงคลอย่างจีน ทำให้ภาพทวารบาลที่ปรากฏในพระอุโบสถเป็นภาพบุคคลแต่งกายเหมือนชุดจิวซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าจะเป็นเทพหรือนักรบในตัวละครสามก๊ก แต่น่าสังเกตว่าเมื่อภาพมงคลที่ประกอบไปด้วยเครื่องบูชาอย่างจีน อาจเป็นไปได้ว่ารูปบุคคลดังกล่าวน่าจะเป็นเทพทวารบาลแต่แต่งกายแบบนักรบเป็นทวารบาลจีนที่มีชื่อชินชกโป๊และอวยชีกง

ดังนั้น คติความเชื่อและรูปแบบทวารบาลในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๓) จึงมีคติความเชื่อที่เหมือนกัน แต่มีรูปแบบต่างกัน โดยมีปัจจัยจากสภาพสังคมและบริบททางองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม